

Monitoring żubrów w Nadleśnictwie Baligród

Ryszard Paszkiewicz

Nadleśnictwo Baligród

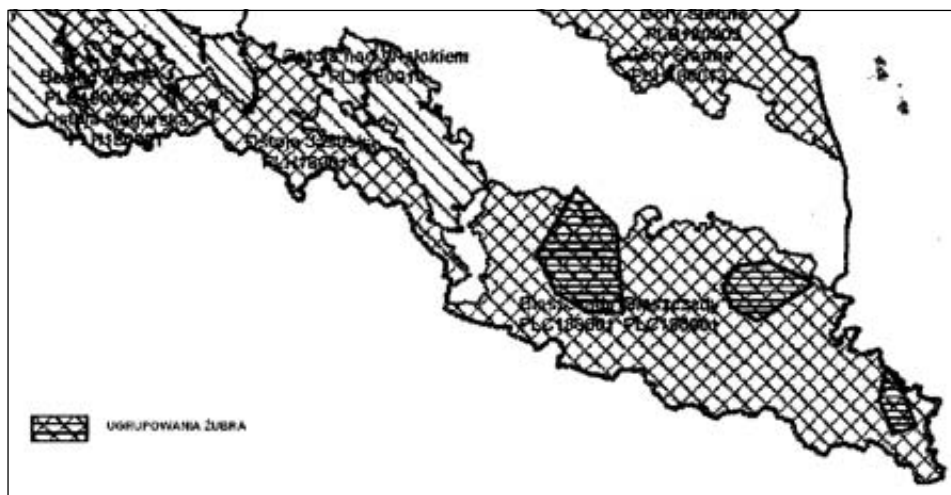
Monitoring of European bison in Baligród Forest District

Abstract: First European bison that appeared in Baligród Forest District in 1991 originated from the group released in 1980 at Wola Michowa, Komańcza Forest District. Since then, their numbers grew up, reaching about 120 in 2007. European bison are monitored there through direct and indirect (tracks, faeces, foraging signs etc.) observations. Monitored is also the health of animals through collection of faeces analysed for the presence of parasites, natural mortality, and the level of damages in forest stands – estimated so far as economically tolerable.

Wprowadzenie

Zaliczenie żubra do gatunków priorytetowych, objętych ochroną, a tym samym ochrona siedlisk jego występowania w ramach sieci obszarów chronionych Natura 2000 nakłada na zarządzających obowiązek monitorowania siedlisk i gatunków. Wynika on z zapisu art. 29 Ustawy o ochronie przyrody, a Dyrektywa RE 92/43/EWG z 1992 r. nakłada obowiązek sporządzania co 6 lat raportu z realizacji ochrony.

Rycina 1. Orientacyjne rozmieszczenie arealów głównych ugrupowań żubrów bieszczadzkich w stosunku do obszarów Natura 2000 (wg Bazy danych IOP PAN Kraków)

Celem monitoringu jest śledzenie stanu środowiska przyrodniczego mające przeciwdziałać ewentualnym zagrożeniom dla obiektu ochrony.

Zakłada się, że stan obszarów objętych ochroną nie powinien ulegać pogorszeniu, a populacja gatunków chronionych powinna co najmniej utrzymywać się na poziomie opisanym w chwili zgłoszenia do europejskiej sieci obszarów chronionych. Dość powszechne uważa się, że monitorowanie środowiska wymaga specjalnych i dużych nakładów finansowych. Uważam, że w przypadku organizacji gospodarczych wykorzystujących w swej działalności środowisko przyrodnicze, środki finansowe nie powinny stanowić bariery. Mam tu na myśli Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Leśnikom powinno zależeć na dobrej znajomości stanu środowiska przyrodniczego, gdyż jest to podstawowy warunek dobrej gospodarki leśnej.

Ustawa o lasach jako główną funkcję lasu zakłada funkcje ochronne. Nie ma więc przeszkód, by w ramach szeroko pojętej ochrony wydatkować środki na monitoring zwierząt chronionych.

W niniejszej pracy na przykładzie Nadleśnictwa Baligród przedstawiono, w jaki sposób i w jakim zakresie monitorowano populację żubrów stopniowo zasiedlającą tereny Nadleśnictwa.

Żubry w Nadleśnictwie Baligród

Podstawową wiedzę na temat rozmieszczenia żubrów czerpano z „kart rejestracji obecności żubrów”. Stanowiły one podstawowy dokument świadczący o miejscu bytowania, składzie stad, okolicznościach obserwacji. Zaznaczyć należy, że stałe przypominanie o obowiązku dostarczania kart wymagało determinacji osób prowadzących ten temat. Dane z kart sukcesywnie nanoszono na mapy.

Po wypuszczeniu na wolność w 1980 roku żubrów przetrzymywanych w zagrodzie adaptacyjnej w Woli Michowej (Nadleśnictwo Komańcza) pierwsze dwa osobniki pojawiły się w południowej części Nadleśnictwa Baligród w 1991 roku. Od tego czasu są prowadzone stałe obserwacje powiększającego się stada populacji zachodniobieszczadzkiej. Ze względu na przemieszczanie się zwierząt utrzymywano kontakt z sąsiednimi nadleśnictwami (Komańcza, Cisna, Lesko) celem koordynacji obserwacji.

Dynamikę populacji zachodniobieszczadzkiej, w której skład wchodzi żubry bytujące w Nadleśnictwie Baligród, przedstawia tabela 1, natomiast mapa (ryc. 2) przedstawia powiększanie się zasięgu bytowania tej populacji w latach 1980–2008.

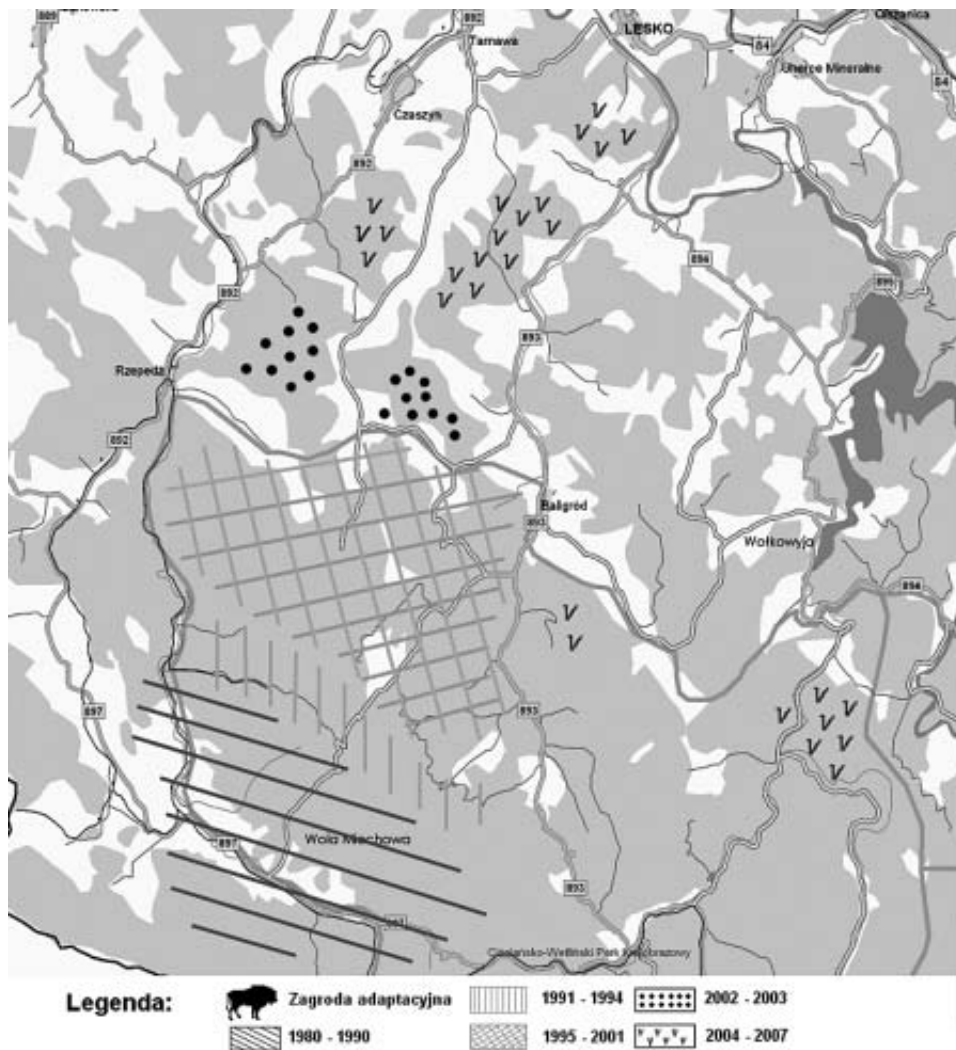
Tabela Liczebność zachodniej subpopulacji żubra w Bieszczadach – stany zwierząt na 31 marca w kolejnych latach.

Rok	Nadleśnictwo Komańcza i Cisna	Nadleśnictwo Baligród	Nadleśnictwo Lesko	Ogółem
1976	6 – wsiedlenie w Woli Michowej	–	–	6
1977–1989*	brak danych	brak danych	brak danych	–
1990	7	–	–	7
1991	8	2	–	10
1992	brak danych	brak danych	brak danych	–
1993	11	3	–	14
1994	12	12	–	24
1995	18	12	–	30
1996	–	17	–	17
1997	1	26	–	27
1998	–	36	–	36
1999	brak danych	42	–	42
2000	brak danych	49	–	49
2001	14	42	–	56
2002	34	31	–	65
2003	–	76	1	77
2004	11	46	30	87
2005	45	30	20	95
2006	41	40	30	118
2007	30	59	30	119

* W latach 1977–1982 sprowadzono do zagrody łącznie 12 żubrów.

Zebrane informacje pozwoliły na opracowanie w 2000 r. pierwszej mini-monografii tej subpopulacji – „Żubr w masynie Chryszczatej i Krąglicy – był, jest czy będzie?”.

Dużą wagę przywiązywano do badań stanu zdrowia zwierząt. Z padłych zwierząt, a było 9 takich przypadków, lekarze weterynarii pobierali materiał do badań. Kilkakrotnie w okresie kilkunastu lat badano próbki odchodów celem ustalenia stopnia zarobaczenia, a w wyniku ustaleń podejmowano działania zwalczające. W tym zakresie współpracowano również z Instytutem Parazytologii PAN w Warszawie. Działalność ta miała istotne znaczenie profilaktyczne w kontekście masowego stwierdzenia przypadków gruźlicy w stadzie wschodniobieszczadzki.

Rycina 2. Postęp w zasiedlaniu terenu przez żubry w latach 1980–2007

Systematyczne gromadzenie materiałów oraz prowadzenie badań nad żubrami w Bieszczadach nabrało tempa od 2001 roku, tj. od podpisania umowy o współpracy między Stacją PAN w Ustrzykach Dolnych a RDLP w Krośnie, której aktywnym uczestnikiem jest Nadleśnictwo Baligród.

O ile wiedza na temat żubrów nizinnych była gromadzona przez kilkadziesiąt lat, owocując wieloma opracowaniami, o tyle żubry linii białowiesko-kaukaskiej, szczególnie żyjące na wolności, nie mają zbyt wiele opracowań. Ważne jest, by zachęcać studentów i pracowników nadleśnictw do włączenia się w nurt badawczy.

Z inspiracji Nadleśnictwa Baligród powstały 3 prace (licencjacka i dwie magisterskie) dotyczące struktury stad, szkód w lesie powodowanych przez te zwierzęta oraz wybiórczości siedliskowej żubrów.

W czasopismach przyrodniczych „Las Polski”, „Trybuna Leśnika”, „Echa Leśne” w ostatnich latach prezentowano kilka artykułów dotyczących żubrów populacji zachodniobieszczadzkiej. W ostatnim roku nawiązano współpracę z Sekcją Łowiecką Koła Naukowego Studentów przy Wydziale Leśnym Akademii Rolniczej w Krakowie – zgromadzono cenny materiał dotyczący rozkładu wielkości stad oraz przyrostu i było to pomocne w ustaleniu liczebności żubrów.

Ten pierwszy kontakt pozwala na stwierdzenie, że rozszerza się grupa osób zainteresowanych badaniami i monitoringiem żubra w Bieszczadach. Prowadzone obserwacje w Nadleśnictwie Baligród poszerzają naszą wiedzę na temat żubra w górach. W ramach wymiany poglądów na corocznych konferencjach dotyczących badań nad żubrami, Nadleśnictwo kilkakrotnie prezentowało referaty dotyczące historii żubrów w Bieszczadach, wybiórczości żerowej, preferencji drzewostanów, problemów ze wzbogaceniem puli genowej w wyniku wsiedleń osobników nisko spokrewnionych. Czynnie uczestniczono w sesjach posterowych, prezentując plansze poglądowe.

Jednym z celów działań – oprócz tworzenie własnej bazy danych – jest poszerzenie kręgu osób, które przesyłałyby materiały dotyczące obserwacji tych zwierząt. Temu służą kontakty z myśliwymi, stoiska z „żubrzą” tematyką przy okazji imprez integracyjnych i gospodarczych w gminach Baligród i Solina i organizowanych przez powiat leski.

W ostatnim okresie pojawił się temat interakcji dużych drapieżników (niedźwiedź, wilk) i żubra. Wzajemne relacje tych gatunków są przedmiotem obserwacji leśników, a gromadzony materiał może być ważnym przyczynkiem wiedzy z tego zakresu. Szczegółowo udokumentowano fakt zabicia żubra przez niedźwiedzia w czerwcu 2006 roku. W tym samym roku miał miejsce przypadek prawdopodobnego zabicia cielaka żubra przez wilki.

Konkretnym efektem monitoringu zasiedlania terenów Nadleśnictwa przez żubry było wytyczenie zasięgu ostoi tych zwierząt na potrzeby planu ochrony obszarów wchodzących w skład sieci Natura 2000.

Presja żubrów na środowisko leśne uwidacznia się w postaci uszkodzeń drzewostanów w różnych fazach rozwojowych. Jak dotychczas uszkodzenia utrzymują się na poziomie gospodarczo znośnym, a świadczy o tym corocznie prowadzona inwentaryzacja szkód.

Podbudowaniem wiarygodności obserwacji jest bardzo bogata dokumentacja fotograficzna gromadzona przez pracowników Nadleśnictwa. Celem zachęcenia do gromadzenia zbiorów fotografii Nadleśnictwo pokrywa koszty reprodukcji zdjęć i materiałów fotograficznych. Zdjęcia stanowią również uzupełnienie wiedzy dotyczącej stanu zdrowotnego, struktury płciowej stad oraz przyrostu zrealizowanego. Pozwalają również na ocenę uszkodzeń drzew oraz ich regenerację w czasie.

Przedstawiony materiał obrazuje skalę monitoringu i metody jego prowadzenia. Wydaje się, że podobne działania są możliwe w każdym nadleśnictwie pod warunkiem zdyscyplinowania i determinacji pracowników odpowiedzialnych za ochronę przyrody.

Tak prowadzony monitoring pozwala na zgromadzenie wiedzy na temat behawioru tego gatunku znacznie szerzej niż można spotkać w specjalistycznych opracowaniach, pod warunkiem zapewnienia ciągłości obserwacji. Monitorowanie przez służby leśne buduje autorytet i pozytywny wizerunek leśników w odbiorze społecznym jako środowiska zaangażowanego w idee ochrony przyrody w Polsce. Badania prowadzone przez placówki naukowe są drogie – monitorowanie społeczne i hobbystyczne powinno pozwolić na obniżenie kosztów oraz uzupełnienie wiedzy o gatunku o incydentalne – ale bardzo ważne – zachowania behawioralne umykające w trakcie badań naukowych.

Literatura

- Krupa M. 2007. Charakterystyka szkód leśnych wyrządzanych przez żubry w lasach N-ctw Baligród i Lutowiska. Praca magisterska, AR, Kraków.
- Lubojemski D. 2004. Wielkość grup i struktura populacji żubra w Bieszczadach. Praca licencjacka UJ Kraków.
- Paszkiewicz R. 2000. Wolno żyjąca populacja żubrów linii białowiesko-kaukaskiej w masywie Kraglicy i Chryszczatej. Streszczenie referatu. [W:] Mat. Konf. Stan hodowli żubrów w rezerwacie faunistycznym Żubrowisko i perspektywy jego rozwoju. Pszczyna 2000.
- Paszkiewicz R., Ryba M. 2000. Żubr w masywie Chryszczatej i Kraglicy – Był, jest, czy będzie? Fundacja Cum Tacent Clamant, Warszawa. 20 pp.
- Paszkiewicz R. 2004. Wykorzystywanie drzewostanów przez zachodniobieszczadzką populację żubra linii białowiesko-kaukaskiej. Streszczenie referatu [W:] Mat. Konf. Hodowla i ochrona żubrów w Polsce. Białowieża, 3–4.06.2004.
- Paszkiewicz R. 2007. Introdukcja żubrów w Bieszczadach – jak wsiedlać, by odnieść sukces. Streszczenie referatu [W:] Rola hodowli ex situ w procesie restytucji żubra. Red. Wanda Olech, Ośrodek Kultury leśnej, Gołuchów.
- Raporty Stacji Badawczej Fauny Karpat PAN z monitoringu żubrów w Bieszczadach za lata 2001–2007.
- Wołoszyn A. 2005. Wybiórczość siedliskowa żubrów w Bieszczadach. Praca magisterska, UJ, Kraków.